

ГТАХР 17.09.91, 17.82.31

БЕКСҰЛТАН НҰРЖЕКЕҰЛЫНЫҢ «ӘЙ, ДҮНИЕ-АЙ!» РОМАНЫНЫҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ

Г.Б. Шайкенова

Түрік тілі және әдебиеті мамандығы, PhD докторант,
Өмер Халисдемир Университеті, Нигде қ., Түркия, email: gulshat84@mail.ru

Бұл мақалада қарымды қаламгер Бексұлтан Нұржекеұлының 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісіне арнаған «Әй, дүние-ай!» романы жөнінде айтылған. Сол заманның әлеуметтік жай-күйі, қазақ даласында орын алған тарихи оқиғаның жай-жапсары, өзге ұлттың боданы болған қорғансыз халықтың қасіреті суреттелген. Аталған оқиғаларға шығармадан орын беруіндегі жазушының идеясы ашып айтылады. Романда ойып тұрып орын алатын әр кейіпкерге қысқаша сипаттама берілген. Қаламгердің жазу стилі, романның көркемдік қуаты, романдағы артықшылықтары мен кемшіліктеріне баса назар аударылды. Негізгі ерекшеліктерінің бірі болып көрінген, сөздердің жазылуындағы дұрыс нұсқа деп санайтын грамматикалық өзгешеліктер туралы жазылған. Сондай-ақ, автордың шығарма кейіпкерлері арқылы берген ұлттың характеріне талдау жасалған.

Түйін сөздер: ұлт-азаттық қозғалыс, халық, стиль, қаламгер, идея, архив

Кіріспе

Бексұлтан Нұржекеұлының қай туындысын алсақ та, оқырманына үміт сыйлайды, адамгершілік пен адами қарым-қатынасты дәріптейді. Қарымды қаламгердің тарихи тақырыптағы туындылары тарихи дәлдігімен нақты деректер келтіріле отырып, халықтың бастан кешкен оқиғаларын тайға таңба басқандай оқырманның көз алдына күні бүгінгідей елестетеді. Шығармаларының көпшілігі шынайы махаббат пен іңкәрлік, адамгершілік сынды асыл қасиеттермен бейнеленген. Сөз зергерінің қарымды қаламынан 13 томдық жинағы жарық көрді.

Белгілі қаламгердің жазушы ретіндегі басты ерекшелігі: қандай шығарма жазса да, қалың оқырман қауымының көңілінен қалай шығуды білетіндігінде. Ол ер мен әйел арасындағы шынайы махаббатты, қасиетті қарым-қатынас мәселесіне көбірек қалам тербегендіктен жазушы тек қана махаббат мәселесіне шығармашылығын бағыттаған деп ойлағанымыз жаңсақ пікір. Жазушының махаббат мәселесіне ден қоя отырып, тереңіне үңілсек, адамдар тағдырын, сол заманның әлеуметтік жай-күйін көрсететіндігімен ерекшеленеді. Тек қана «махаббат жыршысы» деп танысақ әділетсіз болар еді. Бексұлтан Нұржекеұлы – шынайышылдықты айтып, өзінің азаматтық үнін шығарып отыратын күрескер. Сондай-ақ, ақиқатты айқара ашып, нақты деректер келтірілген қазақтың ұзын тарихының бір үзігі баяндалған «Әй, дүние-ай!» романын сөз ететін боламыз.

Зерттеу

Жазушының аталған шығармасында жазылған оқиғалар мен кейіпкерлері толық дерлік шынайы өмірден алынған. Олардың қай деректен, кімнің дерегінен алғанына автордың нақты дәлелдемелері жетерлік. Жазушымен өткізген сұхбатымда Ілияс Жансүгіровтің жазбалары осы романға себепші болғандығын алға тартады. Сонымен қоса, айлап архивтерде отырып жинаған мәліметтері де шығармадан орын алған [1]. Шығарма әдеби болғанымен де өзі айтқанындай нақты деректерге құрылған тарихи шығарма деп те тануға әбден жарарлық. Оның ауқымы көркем-әдеби шығармадан гөрі әлдеқайда кең. Оқыған оқырман жай ғана әдеби шығарма оқып қана қоймайды, өз танымында тарихтың ақиқатын ашады, жақсылық пен жамандықтың, мейірімділік пен зұлымдықтың ара-жігін ажыратарлық рухани әлемін байытады. Шығарманың идеясы астарлы емес, керісінше, ашық, анық күйінде мен мұңдалап тұр.

Өңгіменің басталуы да ерекше. В.А.Крыловтың ұлы ақын Абайдың аудармасындағы:

«Мен көрдім дүние деген иттің көтін,
Бүгінің жеп жүрген көп біреуі етін.
Ойлы адамға қызық жоқ бұл жалғанда,
Көбінің сырты бүтін, іші түтін» [2;13]–

деген жолдармен бастайды. Бұл жолдармен жазушы романның идеясын ғана емес, өзінің жазулы қазақ тарихында кеткен олқылықтарға толмайтын көңілін де жеткізгісі келгендей. Айтып

кеткенімдей шығарма әдеби ғана емес, тарихи шындық негізінде жазылған. Сондықтан бұл шығарма айтыла бермейтін тарихи шындықтың беті ашылған шығарма болып қазақ тарихында қалары сөзсіз.

«Әй, дүние-ай!» романының тақырыбы – XX ғасырдың 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс пен 1991 жылы тәуелсіздік алғалы бергі қазақ даласында орын алған тарихи оқиғаларының сипаты. Роман үш бөлімнен тұрады: «Дейін» – Кеңес үкіметінің орнауына дейінгі кезең; «Кейін» – Кеңес үкіметі орнағаннан кейінгі кезең туралы. «Түйін» бөлімінде осы екі кезеңге кейіпкер Шәйінің көзімен талқылау жасалып, түйіні шығарылады [3].

Романның басты кейіпкері Шәйі – қазақ тағдырының көркем жинақталған тұлғасы. Жиырма төрт жасында жұбайы Тазабек жауыз орыстың оғынан қаза тауып, үш перзентімен жастай жесір қалған Шәйі 1932 жылғы ашаршылықтың қасіретін де көрді. 1939-1945 жылдары Екінші дүниежүзілік соғыста ұлдары Оралбек мен Кеңесбегі майданда қаза тапты. 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінде 16 жасар шөбересінің қаза болғаны Шәйінің жүрегі қарс айрылғандай жанына батты. Осыншама тағдыр тауқыметін бастан өткерген Шәйі ананың тағдырын бейнелеу арқылы бүкіл бір халықты басынан кешірген өмірін жеткізу жазушының таланты мен білімділігін дәлелдесе керек.

Романдағы күрескер қазақ рухын танытуымен даралана мінезделген Тазабектің отбасына, ағайын-туысына сол арқылы туған елімізге – қазақ халқына қызметі мағыналы іс-әрекетімен дәлелденген. Тазабектің образы қазақтың елі үшін жанын беретін қайсар ұлдарының, батырларының бейнесін көрсетеді. Оқырманды ойға түсіретін пікірлер де көбінесе Тазабектің тарапынан айтылады. Тазабек – қазақ тарихындағы ел қамын жеген батырлардың жиынтық бейнесі. Тазабек арқылы автор өзінің идеясын оқушының санасына сіңдіріп, жүрегіне жеткізе білген.

Романда айтылатын Кобзев, София деген адамдар өмірде болған. Ковзев – әнші, сазгер Қапездің әкесі Байғабылдың досы болған. Ал Софьяға келетін болсақ, Сопыйа – қазақты қырған орыс жендеттерін айыптаушы сол халық өкілінің көркем шындықпен сомдалған тұлғасы. Атақты ақын Көдек Маралбайұлымен бірге қазақ әндерін Қарқара жәрмеңкесінде шырқағанда: “Таза орыс екенін әйгілеп тұрған түрі демесең, қыздың киімі киісі, дауысы, тіпті жүріс-тұрысы – бәрі қазақы. Орыстың қызы қазақша ән айтады, қазақтың дәл бүйтіп жақсы көреді дегенге, көзі көрмесе, көңілі сенбес еді” – деп бейнеленген осы кейіпкер жоғарыда айтылған орыс қызын Софьяның – Сопыйаның өз өлеңін әндете шырқағаны да екі халықтың арасын байланыстырады:

Жайлайды Іле бойын албан, суан,
Қуаныш қысы-жазы қызық думан.
Қытайға бас сауғалап босып жатыр,
Орыстың озбырлығы – бәрін қуған.
Болғанмен затым – орыс, жарым – қазақ,
Ол тартқан маған да ортақ мұң мен азап.
Орыстан қазақ қашса, мен де қашам,
“Қазақтың келіні”, –деп қылар мазак [2; 80].

Кобзев пен Софья сияқты кейіпкерлерден орыстың мәдениеті мен таза пейілін байқаймыз. Сопыйа қайсар, бірбеткей, әділетті жақтаушы қыз боп суреттеледі. Кобзев те шығарманың сюжеттік желісіне бастан аяқ қатысып, қазақтың шаруаларымен мұндас болып көрінетін кейіпкер. Ол да қазақ секілді өз орысынан қорлық көрген. Сонымен бірге Тазабектің өртеніп жатқан үйінен отбасы мүшелерін тегіс аман алып қалған да орыс шаруалары еді. Ал, Сергейчук, Берг сияқты зұлымдар олардың бар жақсылығын жамандығымен жуып-шайып кетеді. Роман кейіпкері Тазабектің де түсінбейтін бір түткілі осы еді. «Бұл орыс дегенің қандай халық?» деп неше мәрте ойы сан саққа жүгіреді. Ақыры сол залым орыстың қолынан қаза болады.

Қазақ даласындағы ұлт-азаттық көтерілісі бұған дейін де әр түрлі жанрдағы әдеби-көркем шығармаларға азық болғаны рас. Олардың ішінде Жетісу жеріндегі Албан көтерілісі жайында қалам тербеген қаламгерлер көп-ақ. М.Әуезовтің «Қилы заман» повесі отаршылдықтың қазақ халқына көрсеткен жүгенсіздігін, әдіс-айласын әшкерелеген, халықтың бостандыққа ұшырап, жан-жаққа тараған (Қытайға ауып көшуі) азапты өмірін осы тақырыпта шебер суреттеген шығарма [4]. Дегенмен, егемендік тұсына дейін жазылған шығармалардың идеологиялық електен өткізіп, бар болмысы толық ашыла алмағанын ескеруіміз керек. Осы орайда, Б.Нұржекеұлының «Әй, дүние-әй» романы аталған олқылықтың орнын толтырып, ұлт-азаттық көтерілісінің Жетісу өңіріндегі бар бояуын нанымды көрсете алуымен құнды. 1916-1991 жылдар аралығындағы болып өткен оқиғалар баяндалады десек те, шығармадағы сюжеттер желісінің дені халықтың Қарқара жәрмеңкесіндегі патша әміріне жасаған қарсылығы мен оның салдарын суреттеуге арналады [5].

Осындай қиын күндерде қазақтың қисық мінезі көлденең тұрған бөгеттей болғаны роман кейіпкерлерінен байқалады. Ұлы Абай өмір бойы: «Қазақтың бірінің біріне қаскүнем болмағының, бірінің тілеуін бірі тілеспейтұғынының, рас сөзі аз болатұғынының, қызметке таласқыш болатұғынының, өздерінің жалқау болатұғынының себебі не?» – деген сұраққа жауап іздейді үшінші қара сөзінде [6]. Шынымен де, қазақ арасында алауыздық көбейе түскен заман болды. Құрып бітуге шақ қалғалы тұрғанда бірін-бірі қолдаудың орнына, бір-біріне арыз жазғыш болып кетеді. Бәкеннің білімді бола тұра Тазабекке арыз жазуы нағыз наданның қылығын көрсетеді. Пішәннің өлім жазасына кесілуі оны құрметтейтін халықтың сағын сындырып кетті. Сондағы Қапездің айтқаны: «Қазақ десең, өзіңе тиеді, қазақ өзінен озып бара жатқанды, оңтайы келгенде, бір қағып қалмай отыратын ба еді?» [2; 248]. Қазақтың қиын уақытта біріге алмауы да осы себебі де осы бір сөйлеммен шебер берілген.

Романда қазақтың бірде сенгіш, аңқау мінезі бейнеленсе, бірде, бұған кереғар батыл, намысшыл қасиеті бой көрсетеді. Бейбітшілікті, жақсылықты сүйетін қазақ орыстың өзіне осылай күш көрсететінін күтпегені байқалады. Оқу оқымаған, білім білмеген халықты оңай жолмен құрықтаудың әр қилы жолымен орыс басқыншылары қазақты құрықтауға тырысып бақты. Халықты жоюдың астарлы жолдары, ең аяусыз, ең сорақы түрлері қолданылғандығы да жазушы тарапынан ашық айтылған. Жазықсыз жабылған жала, «қолдан» жасалған аштық, аяусыз қырып-жою, бұдан басқа толып жатқан сорақы әрекеттер жылдар бойы қазақ халқын тамырымен жоқ ету мақсатымен жасалғандығын айтқысы келген жазушы халықтың бүгінгі тәуелсіздіктің қадірін білуге, оның жолында жанын қиған ата-бабамызды ұмытпауға шақырады. Бас кейіпкер Шәйінің де тәуелсіздікке дейін өмір сүруі, оның түбі жоқ терең ойлары қаламгердің осы ойының айқын көрінісі.

Шығарманың көркемдік ерекшелігіне келетін болсақ, автор романды қарапайым, түсінікті тілмен жазған, сүйте тұра оның көркемдік қуаты басқа қазақ романдарынан қалыс қалмайды. Әрбір жұмсалған сөзі өз орнында, қажет жерінде тұр. Оның қарапайымдылығы романның беделін асқақтатпаса, керісінше болмайтыны анық. XX ғасырдың басындағы қазақ пен бүгінгі қазақтың сөйлеу тілінде үлкен болмаса да айырмашылық бар екені белгілі. Заманға сай, заманның қоғамына, әлеуметтік жағдайға, тарихи оқиғаларға сай тілдің дамып, өзгеріп отыратыны белгілі. Бәрінен бұрын, жазушы тілдің осы өзгешелігін көрсете білгені – оқырманға сол заманның исін мұрнына жеткізе білгені. Ауыл қазағының орысша сөзді қазақ тіліне икемдеп сөйлеуі, диалогтардағы жергілікті халыққа тән сөздердің қолданылуы оқырманды оқиғаның болып жатқан жеріне жеткізгендей болады. Шәйінің жұмсақ мінезі мен нәзік ішкі сезімін, Қалиша ананың аналық мейірімін суреттей білген жазушы Тазабектің болат темірдей берік мінезін, Сергейчук сияқты жауыздың ішкі арам пиғылын да нанымды суреттей білген. Кейіпкерлерінің мінезі ісіне сай үйлесімділік тапқан. Шығарманың көркемдік қуаты да осында болар. Тілінің шеберлігі мен байлығын және сөз қуатын адалдық пен әділдік үшін жұмсай білген, оны халыққа қызмет еткізе алатындай деңгейде қолданған. Қазақтың шешендігі, ділмарлығы, айтқыштығын көрсететін мақал-мәтел, нақыл сөздер өте шебер қолданылған. Нұржекеұлының қолданып отырған қарапайым қаншама қазақ сөзі адамды ойлы әсерге бөлейді. Билік тізгінінен айрылып, бодандықтың бұғауында тыпырлаған халықтың осындай мүшкіл күйге ұшырауын дәл көрсете алды.

Академик З.Қабдоловтың роман туралы ғылыми тұжырымы осы «Әй, дүние-ай!» атты эпикалық туындының поэтикалық сипатын тануымызға айқын бағдар береді: «Ал дәуірлік шындықты көркем жинақтау үшін жекелеген адам тағдыры жеткіліксіз, әр алуан әлеуметтік топтардың қым-қиғаш күрделі қарым-қатынастары, олардың мақсат мүдделеріндегі бірліктер мен карама қарсылықтар, өмір тіршіліктеріндегі өзекті оқиғалар мен кезеңді құбылыстар кең қамтылып, терең тұтастырылуға, сол арқылы жалпы қоғамдық дамудың заңдылықтары танытылуға тиіс. Романның көлемі үлкен, мазмұны қат-қабат, сюжеті мен композициясы орасан күрделі болу себебі де осыған байланысты» [7].

Эпика деген ұғымға қысқаша анықтама беріп кететін болсақ, В.Е.Хализев эпикалық және эпикалық лиризм, драматизм туралы тұжырымдарды стильмен байланыстырады. В.Е.Хализев Аристотельше, әдеби тек – көп жағдайда жинақтаушы және адам өмірінің негізгі формаларын бейнелеудің әр алуан тәсілдеріне негізделген әдебиеттің қалыптасқан тарихи жіктелуі болып табылатындығын айқындай келіп: “Демек, Аристотель әдебиеттің текке бөлудің негізі ретінде шындықты суреттеудің тәсілін қарастырады, эпос – оқиға туралы өз атыңнан айтылған әңгіме, баяндау, лирика – өз-өзіңмен сырласу, драма – суреттелген қаһармандардың іс-әрекеті. Гегель негіз ретінде бейнелеу пәнін қарастырды: эпос – оқиға, лирика – көңіл-күй жағдайы, драма – әрекет”, – деп тұжырымдайды. Эпос грекше сөз деген ұғымды білдіреді. Эпос кейіпкерлер тағдыры, олардың іс-әрекеті, көңіл-күйі, сюжетке негіз болатын өмірлік оқиғалары туралы баяндау екендігі мәлім [8].

Эпоста баяндау өткен шақта айтылады. Баяндау телімдері әдебиетте әр түрлі қолданылатындығы да белгілі. Баяндау кең мағынада алғандағы шығармадағы пейзаж, жағдай, кейіпкерлердің келбеті, көңіл-күйлерінің суреттелуі, тілдік бейнелеу, қайталаулар, автор сөздері, диалог пен монологтар, ішкі сөздер болып табылады. Сондықтан эпикалық шығармада баяндау доминант болады [9].

Эпикалық шығармада басқа өнер түрінде болмайтын кейіпкерлер саны оқиғалар, тағдырлар, детальдар болуы мүмкін [10]. Баяндау формасы тұрғысынан алғанда эпикалық шығармада адамның ішкі жан әлемі терең суреттеледі. Эпикалық шығармада қалыптасу үрдісіндегі күрделі характерлердің сомдалатындығы белгілі. Жоғарыда айтылған теңеулер бұл романда көрініс тапқан [11].

Романды оқып отырғанда кездесетін бір өзгешелік бар. Бұл – сөздердің емлесі. Жазушының айтуы бойынша қазақтың рай, иық, ию деген сияқты сөздерінің алдында «ы», «і» әріптері жазылуы тиіс. Дұрыс нұсқасы *ырай, ыйық, ійю* болу керек. Сол сияқты, *сиқырлы, тиын, қиыр, қиын* т.б. сөздерде де «ы» әрпі түсіп қалғандығын, дұрыс нұсқасы *сыйқырлы, тыйын, қыйыр, қыйын* болып жазылу керектігін айтып дабыл қағады. Романда да өзі дұрыс деп тапқан нұсқаны қолданғандығы көрініп тұр. Бұл әріптердің түсіп қалуының басты себебі, кирилл әліпбиіне көшу кезеңінде қазақта жоқ дауысты «и» дыбысының қосылып кетуінен дейді жазушы. Сонымен қатар, бүгінгі күні үндестік заңының сақталмайтынын басты мәселелердің бірі деп біледі. Осы сияқты мәселелердің басы шешілетін болса, жаңа әліпбиге көшу барысында шешілу керектігін баса айтады. Әйтпесе, әліпбиді тектен текке ауыстыру ешқандай нәтиже бермейтіндігіне кәміл сенімді. Б.Нұржекеұлы емлеге қатысты қателіктерді тек айтып қана қоймай, оларды іспен көрсеткеніне «Әй, дүние-ай!» романыны дәлел.

Латын әліпбиінің нұсқаларын жасау барысында болған қателіктерге байланысты Бексұлтан Нұржекеұлы өз пікірін білдірді: «Бір дыбысқа – бір әріп» дегенге не үшін көшіп отырмыз? Біріншіден, үндестік заңы деген қазақ тілінің негізгі заңы бар. Соны басшылыққа алу үшін көшіп отыр. Осы уақытқа дейін басшылыққа алғанымыз жоқ. Ол қараң қалған екен.» Сонымен қатар, жазушы латын әліпбиіне көшудің саяси астарына да үңілді. «Күні ертең бірі латын, бірі кириллица болып, ел іші екіге бөлінбей ме», – деген қорқынышын да жасырмады [12; 161].

Нәтижелер мен тұжырымдар

Бексұлтан Нұржекеұлы сұхбатында: «Әй, дүние-ай» романын 2004 жылдан бастап жаздым. Біраз уақыт архивті ақтардым. Албан көтерілісін зерттедім» – деген болатын [13]. Романдағы ұзын тарихтың бір үзгісі – 1916 жылдан басталған халқымыздың бір бөлшегі албан жұртының басынан өткерген қасіретті оқиғасы баяндалған. 2016 жыл – Алаш қозғалысының 100 жылдық мерейтойы. Бұл – аса елеулі, өте маңызды меже, Қазақ елі мемлекетшілдігінің асыл арқауы. Тарих пен ұлт шежіресін парақтап көрсеніз, сын сағаттарда халық Алашты еске алған. Ойының астарында, ділінің түкіпірінде, тілінің ұшында Алаш тұрған. Бұл – жай сөз емес, мың дәлелі бар дәйекті сөз. XX ғасырдың қан қасап кезеңінде – ашаршылығында, қырғынында, соғысында, тұтқынында, меңіреуінде, еңіреуінде – елдің қандай жағдайда болғаны ашық айқын жазылады. Қазір таза тіл, ұғынықты тіркес, жүйелі сөйлем іздесек, көркем сөзге ұста осы шығарманы оқып, оқиға дәл бүгін болғандай әсер аласың, шебер тілмен суреттелген бірегей шығарма. Тәуелсіздіктің ширек ғасырлық межесінде дара жолымыздың тағылым-сабақтарын парақтадық. Үздіксіз, үзіліссіз алға жылжыған тарих көшінде ұлтты – ұлт, елді – ел еткен құбылыстар, оқиғалар, тұлғалар керемет суреттелген. Қазақстанның тәуелсіздікке жетуінің сан салалы жолы, белестері бар.

Шығарманы мектеп бағдарламасына енгізіп, оқушыларға оқыту өте маңызды. Ата-бабасының осыншалықты ауыр жолмен алған азаттығын әрбір қазақ азаматы бағалауға міндетті. Мұның басы мектептен басталатыны белгілі. Сол себепті де мұндай шығарманы мектеп оқушыларына оқыту – жастардың елім деп өсетіндігіне себеп бола алатыны анық.

Халықтың тағдыр тауқыметі баяндалатын бұл шығарма ұлт-азаттық көтерілістің 100 жылдығына, Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігіне 25 жыл толуына арналады. Бұл – сөз зергерінің Бексұлтан Нұржекеұлының ұлы жүрегінен туған теңдессіз, қайталанбас туынды.

Қорытынды

Қарымды қаламгердің қай туындысын оқысақ та магниттей өзіне тартып, ерітіп, елітіп жіберетіні хақ. Күрделі, құрмалас сөйлемдерінің өзі жаныңа жақын, жағымды, жұғымды, жүрекке жылы тиіп жатады. Қаламгердің нағыз шынайылығы да сонда, оның кез келген әңгімесін оқығанда өзіңнің басыңнан кешіргендей әсерде қаласың. Сол шығарманың бірі – албан көтерілісіне арналған

«Әй, дүние-ай!» романы. Әңгіменің бүкіл өн бойында күрсінуінен өкініш, үрей мен қорқыныш қатар жүреді. Сол қанқұйлы оқиғаның ішіне еніп кетіп, одан шыға алмай, есеңгіреуді де бастан өткересіз. Шәйінің кемпір болып, жаны шығатын тұсымен аяқталған әңгіменің соңғы сөйлемі: Токсан бір жыл бойы бір кеудеде бір-бірімен арпалысып келген қуаныш пен қайғы сол кеудеде бір сәтте бірге тынышталды деп аяқталады. Оқырман да Шәйінің таусылған демімен бірге тыныштала алады. Бірақ жүректерді сыздатқан осыдан бір ғасыр бұрынғы ұлтымыздың басына төнген қара бұлттың қаншалықты қасірет әкелгендігін жайбарақат қабылдау әсте мүмкін емес-ау... Тарихты ұмыту, оны санадан өшіру болашағы бар ұлт үшін ұятты нәрсе. Сондықтан бабалардың басып өткен жолдарын, олардың бастан кешкен азаптарын қайтара көрмеу үшін жан- жағымызға тек ниеті түзу адамдарды жиып, көршілермен тату болып, ауыз бірлігіміз бен татулығымызды асқақтатып, бейбіт күніміздің қадірін сезінсек.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жазушы Бексұлтан Нұржекеұлымен сұхбатымнан 2.10.2017
2. Нұржекеұлы Б. «Әй, дүние-ай!»: Роман: - Алматы: «Жалын баспасы». 2016. - 328 б.
3. Нұржекеұлы Б. «Әй, дүние-ай!»: Роман: - Түркия, Анкара: «Бенгу баспасы». 2018. - 318 б. (Түрікшеге аударған Г.Шайкенова).
4. Әуезов М. «Қилы Заман» Повесть: - Алматы: «Ап Арыс баспасы» 2016. - 264 б.
5. Худайбергенов Н. Б.Нұржекеұлының «Әй, дүние-ай» романындағы жалпы адамзаттық құндылықтар / Вестник Национальной Академии Наук Республики Казахстан. 2017. № 365. 160-165 бб.
6. Құнанбаев А. Абайдың қара сөздері (Nasihatler):(аударған Зафер Кибар). Түркия, Анкара, 2014. – 152 б.
7. Қабдолов З. Сөз өнері: Оқулық – монография. – Алматы: Өлке. 2014. - 496 б.
8. Хализев В.Е. Теория литературы: Учебник/ 4-е изд., испр. и доп. М: Высш.кл., 2005 – 405 с.
9. Сөйлемез О. Юлдашев М. және т.б. "Қазіргі Түрік Әдебиеті-II". Ескішехир: Анадолу Университеті баспасы 2013. - 232 б.
- 10.Чернец Л.В. Литературные жанры. М.: МГУ, 1982. - 338 с.
- 11.Әбдіқұлова Р.М. Жанр және шығарма: Зерттеулер, әңгімелер. - Алматы: «Каратау КБ» ЖШС: «Дәстүр», 2016. - 288 б.
12. Жаңа ұлттық әліпби: Қазақ жазуын жаңғырту (Ақпараттық-медиа кеңістіктегі материалдар). 1-кітап. – Алматы, 2017. – 537 б.
13. Жазушы Бексұлтан Нұржекеұлымен сұхбатымнан 02.10.2017

References

1. The interview with the writer Beksultan Nurzhekeuly 2.10.2017, Almaty
2. Nurzhekeuly B. "Ai, Dunia-ai!" Roman: - Almaty: "Publishing house Zhalyln" 328 p.
3. Nurzhekeuly B. " Ai, Dunia-ai!": Roman: - Turkey, Ankara: "Publishing house Bengu ". 2018. - 318p. (Translated into Turkish by G. Shaikenova).
4. Auezov, M. "Kily Zaman" Novel: -Almaty: "Publishing house Arys" 2016.- 264 p.
5. Khudaibergenov Zh. "Human Values in the Beksultan Nurzhekeuly's Novel "Ai, Dunia-ay!" Bulletin of National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan ISSN 1991-3494. Volume 1. Number 365 (2017) 160-165, Almaty.
6. Kunanbayev A. Book of Words: (Translated into English by Zafer Kibar). Turkey, Ankara, 2014. –152 p.
7. Kabdолоv Z. Sozoneri: Textbook - monograph. - Almaty: Region. 2014. -496 p.
8. Halizev V.E Theory of Literature: The Teaching book / 4th ed., Thesis. And additional sources. 2005 – 405p.
9. Soylemmez, Orhan. Yuldashev, Marufjon etc. "Cagdash Turk Edebiyatları-II". Eskişehir: Publishing University Anadolu 2013-232 p.
10. Chernets L.V Literary Genres: MGU. 1982, - 338 p.
11. Abdikulova RM Genre and work: Studies, stories. - Almaty: "Karatau CB" LLP: "Dastur" 2016. - 288 p.
12. New national alipbi: to develop Kazakh writing (materials in media and communication)
13. The interview with the writer Beksultan Nurzhekeuly. 02.10.2017, Almaty

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНА БЕКСУЛАНА НУРЖЕКЕУЛЫ «АЙ, ДУНИЕ-АЙ!»

Г.Б. Шайкенова

PhD докторант специальности «Турецкий язык и литература»
Университеті им. Омара Халисдемира, г.Нигде, Турция, email: gulshat84@mail.ru

В статье рассказывается о романе известного писателя Бексултана Нуржекеулы «Ей, Дуние-ай!», посвященном национально-освободительному движению 1916 года. В романе рассказывается о социальном

положении того времени, бесправном положении народа, исторических событиях в Казахских степях. Дается объяснение идеи автора относительно этих описаний в работе. В статье кратко описывается каждый персонаж, занимающий значительное место в романе. Особое внимание уделяется стилю писателя, художественному оформлению романа, преувеличениям и недостаткам. Объясняется одна из ключевых особенностей - грамматические различия в произведении, которые автор считает правильными в написании. А также анализирует характер нации, данный автором через персонажей.

Ключевые слова: *национально-освободительное движение, народ, стиль, особенность, идея, архив*

ARTISTIC PECULARITIES OF THE NOVEL “AI, DUNIA-AY!” BY BEKSULTAN NURZHEKEULY

G.B. Shaikenova

PhD student of the specialty «Turkish language and literature»
Omar Halisdemir University, Nigde, Turkey, email: gulshat84@mail.ru

The article deals with the novel by the famous writer Beksultan Nurzhekeuly "Ai, Dunia-ai!" dedicated to the national liberation movement of 1916. The novel describes the social situation of the time, the dispossession of the people, historical events in the Kazakh steppes. Given an explanation to the author's idea concerning these descriptions in the work. The article briefly describes each character who occupies a significant place in the novel. Special attention is paid to the style of the writer, the artistic design of the novel, exaggerations and shortcomings. One of the key features - the grammatical differences in the work, which the author considers correct spelling is explained. And also analyzes the character of the nation given by the author through the personages.

Key words: *national liberation movement, people, style, feature, idea, archive*

Редакцияға 03.12.2018 қабылданды.